

Zato so njegova dejanja prosta. Vabi ga želja ali nagnjenje, prigovarjajo mu drugi ljudje, naj kaj stori, a on le ne stori; stori pa to, kar hoče. Vol ni mogel storiti drugače, kakor je storil, ker ima samo nagon; samo jedna notranja sila je nagibala žival, da je zdivjala proti človeku. A v človeku ne deluje samo jedna sila, ki bi ga gonila, marveč v sebi ima višjo moč, da ustavi in zadrži vsak notranji nagib, da ga presodi, odobri in šele potem mu dá prosto pot. Jezni človek začuti v sebi močen nagib, da bi poškodil nasprotnika, toda ta nagib imamo v oblasti svoje slobodne volje; nagib mora iti — da rečem v primeri — pod jarem naše volje, ki lahko ž njim naredi, kar hoče.

Prosta volja je prva podlaga za nravnost. Ako ne bi bili prosti, tudi ne bi bili nravni. Zaradi tega je popolnoma nedosledno, ako panteisti kakor SPINOZA, ali celó materialisti govoré o nravnosti. Njih nravnost ni nravnost v našem pomenu.

Vse gibanje v rastlinah in živalih se godi tako, kakor je uravnavajo nepremeljivi zakoni. Ne morejo drugače, kakor delajo. Zakon jim določuje pot in način — vse. Kaj pa človek? V njem ne deluje zakon tako, ampak ozira se na njegovo prosto voljo: zatorej mu zakon ukazuje, kaj naj stori, kaj opusti. Zakon je torej v človeku vse drugačen kakor v živalih.

Dejanje človeško pa se po tem zakonu ali ravna ali ne ravna. Nikakor pa ne more človek — če je le pri pameti — tako delati, da ne bi se oziral na zakon. Vselej pomislimo: ali smemo, ali ne, ali je dobro, ali ni dobro.

Zakon, ki nam zapoveduje in prepoveduje, je tudi podlaga nravnosti.

Naposled pravi tudi vsakateremu zavest, da ne more delati brez namena (smotra). Ako ne mislimo na to, kar hočemo doseči, kako naj delamo? To je torej v naši pametni naravi. Kaj pa nam je namen? Nekaj takega, kar se nam zdi dobro, ugodno, prikladno. Ne moremo si želeti nič neugodnega ali slabega. Iz tega je razvidno, da težimo vedno za takim namenom, ki se nam zdi dober. Vendar pa hočemo včasih

kaj hudega, da iz njega pride kaj dobrega; n. pr. rano si damo izrezati, čeprav nas boli, ker je naš namen, da bi s tem ozdraveli. Potemtakem je vsaj naš poslednji namen taka stvar, ki se nam zdi dobra.

Tudi to je podlaga nravnosti, da težimo po namenu. V vsakem nravnem dejanju vidimo to podlago; kjer pa ni prostosti, kjer se človek ne zaveda zakona, kjer bi ne mogel delati z namenom, tam ni nravnosti. Zato niso nravna dejanja malih otrok, brezumnih ali slaboumnih ljudij, ali pa onih, ki so si zblodili um, kakor v pijanosti, besnosti itd.

Beseda n r a v pomenja sicer navado ali šego, potem človeško posebnost ali svojstvo, v našem pomenu pa je nrav najplemenitejša posebnost, s katero je naše delovanje umerjeno po nravnem zakonu.

Samo po sebi se umeva, da je človek nraven po svojem bistvu, ne iz navade. Mnogi novodobni modroslovci hočejo vse razlagati iz same navade. Toda to je popolnoma krivo. Privadimo se zunanjega dela, privadimo se tujega jezika, nesrečnež se privadi bede, a nravnost nima s temi stvarmi nič opraviti. Nravnost se opira na stvari, ki se ne dadó pridobiti z vajo. Nravnost se ozira na zakon, in zakon nas veže: kako bi se ga pa privadili, ko bi ga ne imeli v sebi? Kako naj se kdo privadi godbe, ako nima nič posluha!

Drugi pravijo, da je nravnost na podlagi živčnega delovanja. — A govorili smo že, da je to brezumna misel. Živci in čutila ne morejo ločiti, kaj je dobro, pošteno, pravično, kaj pa ni. Kdor stavi nravnost na krivo podlago, ni boljši od onega, ki jo taji.

Izkušnja uči, in kdor pozna človeške slabosti, pritrdi rad tej misli, da imajo resnični nauki o nravnosti veliko sovražnikov in sicer takih ljudij, katerim so nravni zakoni nadležni in zoperni. Taki bi jih radi utajili ali z napačno razlago uničili.

Prave vede naloga pa je, da spozna čisto resnico, čeprav nam ni vseskozi prijetna in ljuba.

(Dalje.)

Moja pot.

I.

Kako si otožna, puščobna ravan!

Brez lista razpokane breze,

Tolmuni nasičeni kalnih vodá,

Pot z mahom usehlím pretkan.

Po njem pa lena golazen mi leze,

Ki vira in konca ne zná.

Tihota neljuba po logu,

Kot bila vsaka breza bi smrt.

Ne gane se veja, ne gane se ptica,

Zadremal pod zemljo je krt. —

Pač. Vrana je moja družica,

Ki kraka na brezovem drogu.

A njo po družbi tudi skomina —
Zakroče in prhne mi v zrak —
In mrtva je gozdna ravnina,
Le moj jo oživlja korak.

Pomladi žarek trepeče —
Oj solnce pomladi čudesa troseče!
Čudesa življenja in sreče!
Drugodi seveda, a tukaj nikdar,
Ker smrt na ravnini je tej gospodar.

Objela otožnost mi dušo je mlado,
In bil sem nesrečen v odurni goščavi.
Drugam pohitelo srce bi mi rado,
Da tam se zvedrí in ozdravi.

A kaj, ker na tujo si zemljo pregnan,
Na ptuje ravnine, na ptuje ljudi prikovan!

Ni res! — Telo je samo prikovano,
A duhu na veke prost je polet.
Odprto nebo mu je prostrano,
Odprt iz daljave v daljavo pogled.
In dvigne se duh mi v deželo nazaj,
Kjer s cvetom odeva se gaj,
Kjer poje škorjanček nad njivo,
Kjer jezero pljuska vabljivo,
Kjer viri šumljajo, kjer reke vršé,
Kjer beli snežniki v nebesa kipé!

Dovolj! — Na desno se pot je obrnil:
In duh se nazaj mi je vrnil:
A kaj je plačilo užitega raja?
Da žalost še večja srce mi napaja.

II.

Razpotje.
Na trhlem križu Ti visiš,
Razpet, otožnih lic.
V bolesi smrtni mi blediš,
Krog sènec krona iz bodíc.

Samevaš.
Poredko mimo človek gré,
A večkrat sreča Te vihar.
Ne venčajo človeške te roké,
Le vreme tvoj je gospodar.

Razpelo sveto,
Izdelek nisi slavnih rok!
A vendar tvoj obraz —
Ne smeh, ne jok —
Otožne duše je izraz.

Ker ne ljudje,
Zato te trn samo krasí,
Ki se ob deblu tvojem slok
Ovija divje, brez skrbí
Potrtih svetih nog.

Slučaj?
Oh ni! Saj trn predobro vé,
Da stlali so na pot
Le trnje ostro Ti ljudje,
Čeprav so zvali Te: Gospod!

Zveličar moj!
Če meni trnjeva je pot,
Saj ni zato mi žal:
Saj ločil rad se bom od tod
In rad življenja pot končal.

F. S. Finžgar.

Delavcu.

Ko delavec samši, utrujen in lačen
Na večer se vračáš domóv,
Osorno-uporno leskeče okó ti,
Kot nosil bi v duši otróv.

„Kdor žuljev na dlani pekočih ne nosi,
Ne mislí, ne čuti s teboj!“
Takó ti nedavno pri delu zatrdil
Skrivnostno prijatelj je tvoj.

„Vse bele roké in oblastna njih dela
Sovraži, sovraži na smrt,
Pa skoraj slobode, enakosti, bratstva
Na zemlji ti raj bo odprt!“

Nikomur več sluga in suženj ne bodi,
Nikomur ne bodi več stroj —
Za nami prijatelj, za-sé in družino,
Za nami, prijatelj, na boj!“

Molčé prisluškal besedam si takim
In dušo ob njih si pojíl,
In nekega dneva ti duh je zagôrel
Brezmejno osvetnih čutil . . .

Od takrat še danes, ko truden in lačen
Na večer se vračáš domóv,
Osorno-uporno leskeče oko ti,
Kot nosil bi v duši otróv.

Ne veš, ko te gledam, kakó se mi smiliš,
Kakó bi pomogel ti rad!
A zdiš se mi trd kot v omotici človek,
Ki v srce ga pičil je gad.

Ná rôko, prijatelj! — I zanjo ne maráš . . .
Besedo vsaj sprejmi v spomin:
Oh gledi in pazi, da tukaj in tamkaj —
Na veke ne bodeš trpin.

Jožef Volc.